

ORGANIZERS

IN ASSOCIATION WITH

Декларация на участниците в конференцията

„Свобода на медиите и плурализъм: Как да рестартираме основния стълб на ЕС”

СВОБОДА НА МЕДИИТЕ В ЕВРОПА: КОД ЧЕРВЕНО

През 1997 г. Софийската декларация на ЮНЕСКО за свободни и плуралистични медии бе ревностен призив за напредък в контекста, в който появата на нови информационни и комуникационни технологии се считаше за нова възможност за плурализъм, икономическо и социално развитие, демокрация и мир. Сега, 21 години по-късно, независимите медии в Европа претърпяха безпрецедентен натиск. Комбинацията от различни фактори, като убийствата на журналисти и физическите заплахи срещу тях, нарастващия политически и институционален натиск, репресивното законодателство, насочено към медиите, разрушителните технологии и финансовата криза, поставят съществуването на свободните медии в редица европейски страни в риск.

Свободният достъп до разнообразна информация и мнение е не само основно право на човека, но е от съществено значение за гражданите да участват в демократичното общество. Това е основната рамка, позволяваща на хората да държат отговорни представителите на властта, за да се ограничат престъпността и корупцията, което е ключов фактор за осигуряване на функционираща демокрация.

Създаването на контролирани медии е първата стъпка към моделите на публично управление, известни като „меки диктатури” или „завладяна държава”, което създава сериозни заплахи за нормалното функциониране на демокрацията не само за съответните държави, но и за целия Европейски съюз.

Неотдавнашните събития в някои от държавите-членки на ЕС очевидно нарушават националното и международното право, когато става въпрос за защита на медийната свобода, а именно Всеобщата декларация за правата на човека, Международния пакт за граждански и политически права, Европейската конвенция за правата на човека и Хартата на основните права на Европейския съюз (ЕС). ЕС и Съветът на Европа създадоха правни процедури за защита на свободата на изразяване в Съда на Европейския съюз и Европейския съд по правата на човека. Въпреки това тези структури понякога не са достатъчни, за да поддържат и наложат основните европейски ценности и конституционните си традиции.

Бюджет на ЕС и върховенство на закона

На 2 май 2018 г. Европейската комисия предложи бюджет за периода 2021-2027 г. и изготви стратегически план за наказване на страни, за които твърди, че са нарушили основните ценности на ЕС. Планът обвързва финансирането от Европейския съюз с принципите на правовата държава, но е твърде ограничен и не споменава свободата на медиите.

Комисията предлага нов механизъм за защита на бюджета на ЕС от финансовите рискове, свързани с общите недостатъци на правовата държава в държавите-членки. Новите инструменти биха позволили на Съюза да преустанови, намали или ограничи достъпа до финансиране от ЕС по начин, който е в съответствие с вида, тежестта и обхвата на недостатъците на правовия ред. Такова решение ще бъде предложено от Комисията и ще бъде прието от Съвета чрез гласуване с квалифицирано мнозинство, което ще направи невъзможно една или две държави да блокират наказателните мерки. Предложението се очакваше и беше направено в отговор на Полша, първата и единствена страна, която досега е обект на механизма на върховенството на закона, тъй

като ЕК установи системно поведение, поставящо демокрацията в опасност. Унгария също е на радар на Комисията, където демократичните условия се влошиха, след като продължителни усилия за институционализиране на „нелибералната демокрация” в страната. Полша и България, председателстваща Съвета на ЕС, бяха сред първите държави, които реагираха отрицателно на предложения нов регламент.

Убийства и физически заплахи

Ерозията на европейския демократичен модел, тенденция, наблюдавана през последните години, продължава и става все по-тревожна. Регионът е разтърсен от две убийства и от заплахи към разследващи репортери, както и безпрецедентни вербални атаки срещу медиите. Традиционно безопасната среда за журналисти в Европа започна да се влошава. Две убийства за пет месеца, първото в Малта и второто в Словакия, показват тревожен спад за демокрациите на континента. В Малта, смъртта на журналистката и блогър Дафне Каруана Галисия, в следствие на умишлено поставена бомба в колата ѝ, повдигна завесата на съдебния тормоз и заплахи, на които постоянно са подложени журналисти от островната държава. Каруана Галисия е била заплашвана от години и е била обект на 42 граждански и пет наказателни дела. Словакия все още е разтърсена от убийството на 27-годишния репортер, разследващ корупцията и мафията. През април италианските правоохранителни органи осуетиха подготвяното от мафията убийство на журналиста Паоло Боромети.

Икономическа устойчивост

Независимостта на медиите и свободната журналистика е възможна само ако медийните компании са икономически независими и финансово устойчиви. През 21 век издателите на печатни медии остават основните инвеститори в журналистическо съдържание и са увеличили усилия и инвестиции, за да предложат най-новите иновативни дигитални услуги за читателите в Европа и в останалата част на света. Тези постижения се оказват плодотворни, тъй като вестникарските публикации достигат до безпрецедентно висок брой читатели. Този успех само потвърждава, че бъдещето на пресата е не само дигитално, но и пълно с възможности за разширяване на читателския интерес към публикациите на вестници и списания.

За съжаление, през последното десетилетие значителна част от икономическата база на независимите медии е ерозираща. Медийните компании изпитаха двоен шок от кризата в бизнес цикъла и бизнес модела си. Възстановяването от глобалната финансова криза в Европа беше твърде бавно и твърде скъпо и съвпадна с кризата в медийния бизнес модел. Също така, появата на дигитални платформи и глобални дигитални гиганти като Google и Facebook засили неравнопоставеността между посредниците и инвеститорите и създателите на съдържание, а именно издателите. Въпреки нарастващото търсене на новини и коментари, осигуряването на приходи от такова съдържание се оказва предизвикателство, тъй като авторското право и законите за ДДС от периода преди въвеждането на дигиталните технологии не могат да защитят инвестициите и пазарния дял, както и широкият достъп до онлайн съдържание предоставят на основните платформи лъвския дял от рекламните приходи.

Данните на Бюрото за интерактивна реклама от 2016 г. показват, че 89% от разходите за онлайн реклама са отишли за Google и Facebook, като останалите 11% са за всички останали дигитални играчи.

Много предложения на ЕС, свързани с дигиталната сфера, заплашват с тежки и несправедливи съдебни и административни процедури. Като например предложения за електронна конфиденциалност, които биха дали преимущество на най-силните технологични играчи и биха въпрепятствали по-малките играчи, които са зависими от «бисквитки» и от сложно сътрудничество с трети страни, за да бъдат част от икономиката на данни.

В много страни от ЕС икономическите трудности, които медийните компании са преживели, доведоха директно до концентрация на политически контрол над медиите и засилена зависимост от правителственото финансиране. В някои случаи управляващите политически елити използват средства на правителството и ЕС, за да подкрепят лоялните медии и да манипулират общественото мнение. В тези страни обществената телевизия и радио също са загубили независимост или са под нарастващ политически натиск. На практика тези процеси доведоха до това, че големи части от медийния пазар

минаха под контрола на управляващите политици и техните поддръжници за целите на пропагандата, като същевременно предприеха тежки атаки срещу малкото останали независими медии. Близо сме до карйната «цел» за безотчетна власт в някои от страните в ЕС.

Код червено за медийната свобода в държави в Европейския съюз:

Полша

Изглежда нищо не е в състояние да спре “Право и справедливост”, национално-консервативната партия, спечелила изборите през октомври 2015 г., която се стреми към радикално реформиране на Полша, както сметне за подходящо, без да зачита онези, които мислят по различен начин. Свободата на медиите е една от основните жертви на техния проект. Обществените медии официално са преименувани на „национални медии” и са преобразувани в говорители на правителствената пропаганда. Техните нови ръководители не търпят нито опозиция, нито неутралност от страна на служителите и отстраняват онези, които отказват да се съобразят. Разследващият журналист Томаш Пиатек беше заплашен с лишаване от свобода заради критиките, отправени към министъра на отбраната относно връзките му с руските разузнавателни служби и трябваше да изчака много месеци преди обвиненията да бъдат окончателно оттеглени. Съветът за радио и телевизия, който сега е под контрола на правителството, се опита да наложи глоба на частния телевизионен канал TVN за излъчване на антиправителствени послания при отразяването на вълна от протести през декември 2016 г. Впоследствие глобата беше отменена под международен натиск. На всички призови за умереност правителството отговаря с познатите аргументи, нетърпящи несъгласие.

Унгария

Бизнесмените, които са в тесни връзки с партия «Фидес» на премиера Виктор Орбан, не само успяха да придобият нови медии през 2017 г., но и да заместят чуждестранните

медийни компании, инвестирали в унгарски медии. Най-големият им успех бе поемането на контрол над последните три регионални ежедневника. Независимо от това, унгарският медиен пейзаж все още е разнообразен и печатни и онлайн издания не се колебаят да публикуват разследвания за предполагаема корупция, включваща най-влиятелните личности от Фидес и държавни служители. В Унгария съжителстват два типа медии. Единият се състои от проправителствени и про-Фидес медии, обсебени от темата за миграцията, „защитата на Унгария и нейните граници” и очернящата кампания срещу унгарско-американския милиардер филантроп Джордж Сорос. Другият тип медии са насочени към разкриване на корупционни скандали. Оцеляването на медиите, критикуващи правителството, се дължи до голяма степен на бившия съратник на Орбан Лайош Симичка, който през февруари 2015 г. се разграничи публично от премиера и продължава да финансира медийна империя, създадена първоначално за подкрепа на Фидес. Правителството и неговите бизнес съюзници вече са се наточили на две медии - най-големият търговски канал RTL Klub и водещият политически информационен сайт Index.hu. И двете критикуват правителството.

България

През изминалите години свободата на медиите в България се влошава с тревожни темпове. Според световния индекс за свободата на медиите на Репортери без граници, България се е смъкнала със 75 позиции през последните 12 години – от 36-та през 2006 г. до 111-та през 2018 г. Налице е нарастващ политически натиск и нарастващ брой физически заплахи срещу разследващи журналисти, издатели и независими медии. Основният инструмент за упражняване на натиск е концентрацията на собственост върху медиите, икономическите зависимости и други форми на политически контрол върху по-голямата част от медийното пространство и монопол върху каналите за разпространение на медийно съдържание. Моделът включва също така силно влияние върху правителството, прокуратурата и съдебната власт, както и контрол над повечето независими регулатори. Всичко това представлява огромен политически и бизнес конгломерат, ръководен от действащия политик, бивш магистрат, бизнесмен и медиен собственик Делян Славчев Пеевски.

От 2009 г. , с кратки прекъсвания, България е управлявана от ГЕРБ и техния лидер и премиер с три мандата - Бойко Борисов, който се радва на комфорт от страна на контролираните от Пеевски медии. Премиерът Борисов не само постоянно отказва да признае, че съществува заплаха за свободата на медиите, но играе ключова роля за увеличаване на достъпа на г-н Пеевски до публични ресурси, като същевременно му предоставя допълнителни институционални инструменти за репресия, включително законодателни решения, използвани срещу независимите медии.

Малта

2017-та бе белязана от бомбения атентат срещу Дафне Каруана Галисия, разследваща журналистка, която бе разкрила „мръсните тайни” на местната политика и косвено предизвика предсрочни общи избори през юни 2017 г. Години наред тя е била под нарастващ натиск заради популярността на нейния блог и работата ѝ по разплитане на местните връзки от т.нар. Досиета Панама и т.н. Към момента на убийството ѝ срещу нея вече са били заведени 42 граждански иска и пет наказателни дела за клевета. Тя също бе постоянен обект на заплахи и други форми на тормоз. Съдебният тормоз имаше за цел да я отстрани от обществения живот. Нейният случай беше класически пример за съдебни дела, в които влиятелни ищци се опитват да използват страха от огромни разходи за правна защита, за да затворят устата на критиците си. Под заплаха от страна на известни личности или бизнес групи, независимите медии са принуждавани да отстъпят и да премахнат публикации от своите сайтове.

Словакия

Убийството на разследващия репортер Ян Куцияк през февруари 2018 г. предизвика безпрецедентен политически трясък в Словакия и стресна международната общност. Куцияк провеждаше разследване за уебсайта Aktuality.sk относно предполагаеми връзки между италианската мафия и Smer-SD (ляво-популистката партия, която оглавява управляващата коалиция) и предполагаемото присвояване на средства от ЕС.

В недовършена статия, публикувана след смъртта му, той обвинява премиера Роберт Фицо в пряко участие. Министрите на културата и вътрешните работи бяха принудени да подадат оставка и след големи улични протести, самият Фицо трябваше да последва примера им. Подобно на други словашки политици, Фицо бе подложен на засилени атаки в медиите. През ноември 2016 г. той описва журналистите като „мръсни антисловашки проститутки“ и ги обвинява, че се опитват да възпрепятстват европейското председателство на Словакия. Така той реагира в отговор на въпрос за предполагаеми нередности в обществените поръчки, свързани с председателството. При липсата на силни институции, които биха могли да ги защитят, журналистите в Словакия все повече са изложени на всякакъв вид тормоз, сплашване и оскърбления. Убийството на Куцияк възобнови въпросите за необяснимото изчезване на двама журналисти, единият през 2008 г., а другият през 2015 г. и отново постави въпроса за безопасността на журналистите. През последните години словашки медии, които преди това бяха собственост на водещи международни медийни компании, бяха придобити от местни олигарси, чиито основни бизнес интереси са извън журналистиката. В момента е заплашен общественият радио и телевизионен оператор RTVS, който през последните години стана символ на журналистически интегритет. През август 2017 г. неговият генерален директор закри единствената разследваща телевизионна програма в страната, след излъчването на критичен репортаж за по-малката партия в управляващата коалиция. Правото на отговор на критично медийното отразяване, което политиците получиха от медийния закон от 2007 г., бе ограничено в изменение от 2011 г., но клеветата все още се наказва със затвор до 8 години затвор, съгласно разпоредба на Наказателния кодекс, която политиците продължават да използват за подаване на жалби срещу индивидуални журналисти и медии.

Чехия

Трудно е да си представим президент да извади огнестрелно оръжие пред журналисти, но това направи президентът на Чешката република Милош Земан на пресконференция през октомври 2017 г., размахвайки «Калашников» с надпис „за журналисти“. Преизбран през януари 2018 г., Земан има слабост към този вид провокации и многократно е описвал журналистите като „оборска тор“ и „хиени“. Президентът и

няколко други политически лидери наскоро засилиха вербалните си атаки срещу независимостта на обществените медии, особено на Чешката телевизия. Също така има няколко нови законопроекти, които биха увеличили обхвата на наказателните санкции за клевета, особено клеветата срещу президента. Нивото на концентрация на собственост върху медиите стана критично, тъй като новите олигарси започнаха да използват своето богатство през 2008 г., за да купуват вестници и да засилят влиянието си. Един от тези олигарси, премиерът Андрей Бабиш, притежава един от най-влиятелните ежедневници в Чехия.

Препоръки за провеждане на бъдещи политики:

1. Журналистите, издателите, НПО и други ключови заинтересовани страни трябва да обединят усилията си за подобряване на ефективността при използването на механизми за правна защита в Съда на Европейския съюз и Европейския съд по правата на човека. Една практическа идея би могла да бъде създаването на експертно юридическо лице „Фонд за защита на свободата на медиите”, който да подпомага гражданите, независимите журналисти, издателите и медийните компании при прилагането на международните закони срещу злоупотребата с власт на местните правителства. Такъв фонд би могъл също да инициира и подкрепи независими международни разследвания на случаи на медиен натиск от високопоставени личности в държавите-членки на ЕС;

2. Европейската комисия следва да разшири новопредложената разпоредба, като обвърже отпускането на средства от ЕС не само с правовата държава и върховенството на закона, но и със свободата на медиите в държавите-членки и кандидатите. Освен върховенството на закона, комисията следва също изрично да следи за спазването на местното и европейското законодателство за нарушаване на правата на човека, свободата на изразяване, гражданското общество и функционирането на демокрацията.

В страни като България, Унгария и Полша репресиите срещу свободата на медиите се правят през повечето време с правни институционални инструменти, създадени от извънредно законодателство на национално ниво.

На 3 май 2018 г. Европейският парламент гласува резолюция, споед която Комисията трябва да работи за създаването на механизъм на ЕС за демокрация, върховенство на закона и основните права, придружен от независими механизми за наблюдение, които да оценят състоянието на свободата и плурализма на медиите и всички нарушения, свързани с това.

3. Медийният бизнес модел е в преход. Икономическото оцеляване на медийните компании и независимата журналистика на по-малките пазари е много трудно. Свободните медии обаче са крайъгълният камък на гражданското общество и функционирането на демокрацията. ЕС разглежда свободната преса и свободата на изразяване като „обществено благо” и трябва да разработи обществени механизми за устойчивото си финансиране, за да гарантира своята независимост. Това би могло да включва финансиране от ЕС, насочено пряко към журналисти и медийни компании в държавите-членки, като се избягва посредничеството на местното правителство;

4. Насърчаване на иновациите и подпомагане на дигиталната трансформация на медиите в ЕС. ЕС трябва да разработи по-разнообразен инструментариум, който да помогне за преодоляване на технологичните различия между европейските медийни компании и глобалните платформи. Също така, да се насърчи предприемачеството в областта на медиите и новосъздадените компании в търсене на нови, устойчиви бизнес модели и иновативни начини за осигуряване на приходи;

5. Заинтересованите страни от ЕС и държавите-членки трябва да подкрепят категорично правото на издателите във връзка с прегледа на Директивата за авторското право, за да могат издателите да прилагат по-добре своите вече съществуващи права и да спомогнат за преговорите с основните платформи. В допълнение, трябва да се оеднаквят ставките на ДДС за печатни и онлайн издания. Освен това трябва да се гарантира, че дигиталната сфера е място, където всички участници могат да успяват,

като осигурят равнопоставеност и повече баланс с технологичните гиганти и платформи. Подкрепата на професионалните медии е от съществено значение за демократичния живот и просветеността на европейските граждани и единственото дългосрочно решение за противодействие на дезинформацията.

София,

16 май 2018